

Gor Ordyan

Yerevan State University

Formowanie grup anarchistycznych i ich działanie w ruchach społecznych Armenii

Abstract: Over the last few years we may notice anarchist symbols and flags which appear in social movements in Armenia. This shows that anarchist organizations appear and are active there. So far they have not been the subject of scientific research as they are still small and not fully developed. However their more visible activity in social movements is the reason why this attitude has changed. In this paper I am trying to show what factors contribute to the development of the anarchist organization and its ideology on the territory of the former Soviet Union, i.e. Armenia, with the emphasis on how the anarchist ideology functions in social movements, their activities and forms of representation in the Armenian society.

Key words: anarchism, social movements, former soviet Armenia.

Wstęp

Mówiąc o anarchizmie w Armenii i jego roli w ruchach społecznych w tym kraju, należy na wstępie przedstawić sytuację społeczną i polityczno-gospodarczą, jaka miała miejsce po rozpadzie ZSRR, co ma podstawowe znaczenie dla omawianych zjawisk.

Związek Radziecki, którego Armenia stanowiła najmniejszą republikę, był państwem totalitarnym, w którym znajomość rozmaitych ideologii politycznych uważano za niebezpieczną dla całego systemu, dlatego też nie można było mówić o różnicach ideologicznych istniejących w społeczeństwie (Fitzpatric 1999: 22-39; Arendt 1966: 430-433). Takie podejście stało się przyczyną likwidacji w ZSRR ruchu anarchistycznego i jego przywódców, którzy też przyczynili się do zwycięstwa rewolucji październikowej. Wielu anarchistów w ZSRR aresztowano, zesłano Syberię. Niedobitki padły ofiarą represji w 1937 roku.

Sytuacja radykalnie zmieniła się w momencie upadku ZSRR. Koniec imperium dało możliwość odkrywania nowego świata, który ofiarował mobilność, niestabilność, fragmentację i prawdy różnorodności. Jak zauważył Zygmunt Bauman, rok 1989 był końcem znanego świata, który miał w miarę stabilny system zarządzania, a rozpoczęły się wtedy na dobre procesy globalizacyjne (Bauman 1998). Jednym słowem to, co częstokroć nazywano postmodernizmem.

Byłe republiki ZSRR szybko ogłaszały niepodległość, korzystając z możliwości budowania demokratycznego społeczeństwa, gdzie wolność, prawa człowieka i społeczeństwo obywatelskie stały się podstawą funkcjonowania systemów politycznych. Państwa te, w wyniku podjętych reform w celu przejścia od jednego systemu społeczno-ekonomicznego (socjalistycznego) do drugiego (kapitalistycznego), znalazły się w fazie transformacji (Kuzio, 2001; Berdahl. Bunzl and Lampland: 2000; Picles and Smith 1998; Offe 1991).

Dziś wielu naukowców uważa, że faza transformacji państw postradzieckich została zakończona. Czy to oznacza, że związek postradziecki też jest zakończony? (Stenning and

Horschelmann 2008: 319-321) Z pewnością nie. Ponieważ ukształtowane formalnie instytucje w systemie politycznym wielu państw poradzieckich wciąż nie gwarantują odpowiedniej skuteczności ich działania. A pojawienie się nowych fenomenów kulturowych i nowych prądów ideologicznych dają nam możliwość spojrzenia na te problemy z innej pozycji.

Dlatego pojawienie się ideologii anarchistycznej w tym kontekście warto jest naukowej analizy, biorąc pod uwagę etnokulturowe aspekty społeczeństwa.

Niepodległość i społeczne ruchy w postradzieckiej Armenii (2008-2015)

Armenia proklamowała niepodległość 21 września 1991 roku. Jednak już w 1988 roku powstał szeroki i masowy ruch karabachski, którego celem była walka o niepodległość i demokratyczny system polityczny. Ruch ten ukształtował się, wzorując na ruchach ekologicznych, które były aktywne w ZSRR już w latach osiemdziesiątych. Te ruchy później stały się podstawą działalności grup politycznych, które miały decydującą rolę w procesie odzyskania niepodległości. Etnolodzy Levon Abrahamyan i Gayane Shagoyan uważają, że ruchy te doprowadziły do powstania społeczeństwa obywatelskiego (Abrahamyan, Shagoyan 2011-2012). Jednak zauważyli też, że społeczeństwo obywatelskie przeżywało wtedy jakby karnawał. W tym czasie demonstracje przypominały bowiem uroczystości i festyny.

Później w walce o niepodległość istotną rolę odegrała wojna z Azerbejdżanem, w wyniku której Armenia poddana została blokadzie gospodarczej i politycznej przez Turcję (zamknięta granica z Turcją i brak stosunków dyplomatycznych do dnia dzisiejszego). Wcześniej 7 grudnia 1988 roku w Armenii miało miejsce tragiczne trzęsienie ziemi w Gyumri, w którym zginęło 25 tysięcy osób, a pół miliona odniosło rany. W takiej sytuacji Armenii było trudno normalnie się rozwijać. Ruchy w zakresie ochrony środowiska były zróżnicowane, a w związku z pogarszającą się sytuacją gospodarczą ich rola była drugorzędna. Armenia nadal znajduje się więc w fazie transformacji, ponieważ do tej pory w systemie politycznym tego kraju nie zostały jeszcze ukształtowane stabilne i demokratyczne instytucje, które w większości są po prostu formalne. W gospodarce nadal dużą rolę odgrywają monopole i grupy oligarchiczne powiązane z władzami.

Te problemy długo nie były przedmiotem politycznych i społecznych dyskursów albo nie miały zbyt dużego znaczenia. Sytuacja zmieniła się po wyborach prezydenckich w 2008 roku. Opozycja uznała, że wybory były sfałszowane i rozpoczęła masowy protest na głównej ulicy Erywania. To stworzyło pole aktywności, umożliwiając następnie realizację praw obywatelskich. W stosunku do protestujących władze użyły siły w celu ich pacyfikacji. Zginęło 10 osób. Jednak to doprowadziło do nowych dyskursów na temat rozwoju Armenii. Można powiedzieć, że protesty w roku 2008 stały się końcem dotychczasowego systemu i rozbudziły nadzieje na lepsze jutro.

Niektórzy eksperci tę aktywność społeczeństwa ormiańskiego łączą z młodym pokoleniem, rozwojem nowych technologii, z tendencjami globalizacyjnymi w postradzieckich krajach (Tadevosyan 2013). Oddolna aktywność niesie za sobą wiele zasadniczych przekształceń, które dotyczą między innymi:

- zmian dotychczasowej elity politycznej i zastąpienie jej przez młode pokolenie wychowane w czasach niepodległości, które stara się łamać sowieckie stereotypy i zachowania,
- rozwoju nowych technologii, zwłaszcza w zakresie internetu (w Armenii szczególnie popularny jest Facebook i Youtube),
- aktywizacji nowych ruchów społecznych,
- prowadzenia dialogu na temat problemów społeczno-politycznych w Armenii.

W toku dyskusji prowadzonych w społeczeństwie wyłoniły się nowe ruchy, a wraz z nimi i podmiotowość, i nowa tożsamość. Prócz tego zrodziło się szereg inicjatyw mających

na celu rozwiązywanie rozmaitych problemów społecznych w duchu prawa i sprawiedliwości. W ciągu tych lat (2008-2013) były 32 ogólne inicjatywy społeczne, z których 11 dotyczyło obrony przestrzeni publicznej i kulturowej, 11 ochrony praw człowieka, 6 problemów ekologicznych, 2 są zarówno kulturalne i socjalne (Ishkanyan 2013).

W latach 2013-2015 były trzy duże ruchy społeczne. Pierwszy „Będziemy płacić 100 dramów”, który przeciwstawiał się podwyżce cen biletów za przejazdy komunikacją publiczną. Drugi to „Dem em”, co po polsku znaczy „Przeciwko”, który walczył przeciwko rządowej reformie ubezpieczeń społecznych (reforma systemu emerytalnego). I trzeci ruch „Bagramjan” albo „Elektrik Yerevan” (w Polsce często przedstawiany jako Elektromajdan), który był skierowany przeciwko podwyżce cen za energię elektryczną (Derlugyan and Andreasyan 2015). W tych trzech społecznych ruchach przedstawiony zostanie udział anarchistów i formy ich aktywności.

Pojawienie się idei anarchistycznych i ich udział w ruchach społecznych

Jak już wcześniej wspomniano, w ostatnich latach w ruchach społecznych swoją aktywną rolę odegrali anarchiści. Wcześniej w Armenii było to niemożliwe, ponieważ anarchiści mieli status grupy subkulturowej, a swoje idee artykułowali poprzez nowe technologie oraz działania subkultury punk.

Jeden z respondentów tak o tym opowiadał:

Wszystko zaczęło się w szkole. Na początku anarchizm był zjawiskiem kulturowym. Jeden z moich przyjaciół polecił mi jakąś rockową grupę, która mi się bardzo podobała ze swoim opozycyjnym i antysystemowym przekazem. Później zacząłem czytać książki o anarchistach, co miało duży wpływ na moją postawę wobec tego ruchu. Potem z przyjaciółmi próbowaliśmy formować grupy, organizować dyskusje, a potem to już stale rozmawialiśmy o polityce. Niektórym to się podobało ze względów politycznych. Ci, którym polityka nie podobała się, słuchali tylko rocka i zostali pankami.

Rok 2008 i akcja protestacyjna przeciwko sfałszowanym wyborom była kluczowym momentem dla wielu anarchistów. Nie popierali oni jakiegokolwiek kandydata, ale byli na ulicy i walczyli o swoje prawa na barykadach. Dla wielu to było pierwsze doświadczenie w protestach ulicznych. Jednak po 2008 roku dotychczasowe elity polityczne nadal zostały przy władzy i nic się nie zmieniło. Partie polityczne utraciły swoją rolę, a ludzie przestali im ufać. Po tym okresie rozwinęły się ruchy społeczne, które protestowały przeciwko zbyt niemu upartyjnieniu systemu politycznego. Jest to jeden z głównych dylematów w Armenii, czy społeczne ruchy muszą się angażować w politykę, czy nie. Aktywiści w ruchach społecznych wyrażają obawy, że partie polityczne nie reprezentują rzeczywistych interesów społeczeństwa. W tych nowych ruchach kluczową sprawą było to, że one nie były tak hermetyczne, zamknięte jak partie. W tych ruchach wszyscy mogą przedstawić swoje pomysły i idee. Są one otwarte na sferę publiczną tak, że każdy może wyrażać własne poglądy bez obaw (Tadevosyan 2013).

Czy istnieje dziś wyraźny podział idei anarchistycznych? Trudno powiedzieć. Jest to dość skomplikowane. Są osoby, które stoją blisko anarchistycznych idei, ale tworzenie sztucznych podziałów jest skomplikowane. Możemy powiedzieć, że oni wszyscy są w jednej linii z lewicą. Są pewne jednostki i małe grupy. Można wspominać tu zespół „couter strike”, który jest sztuką ulicy. To jest dość znana grupa. Jej działania nie mają tak dużej siły, gdyż władza ją nęka, ale jest obecna w sieci. Grupa ta dostaje pomoc finansową oraz inne wsparcie materialnie od zwykłych ludzi na zasadzie wolontariatu. Grupa „couter strike”

stara się wywoływać dyskusje i poszukiwać nowych osób do walki przeciwko władzy. Jeżeli jakiś temat absorbuje opinię publiczną, członkowie grupy od razu malują to na ulicy.

Anarchiści ogólnie są reprezentowani we wszystkich ruchach społecznych. Tutaj najważniejszą kwestią jest forma działania. Na przykład, gdy obywatele walczyli, żeby ceny za przejazd publicznym transportem zostały na poziomie 100 dram (około 80 groszy polskich), wówczas anarchiści byli jednymi z najaktywniejszych. Ten ruch nie miał formalnego centrum, decyzje były podejmowane na bieżąco i *ad hoc*, i każdy miał możliwość działania. Te akcje były robione wszędzie, na ulicach, na przystankach. A wieczorem wszyscy zbierali się w parku Masztoc i dyskutowali o dalszych działaniach. Anarchiści nie brali jednak udziału w protestach przeciwko reformie emerytalnej, ponieważ w tym ruchu decyzje były podejmowane odgórnie i format był zamknięty. Tak wyraził się jeden z rozmówców:

Nie brałem udziału, ponieważ była to inicjatywa władzy, a ja jestem przeciwko rządowi, bo rząd jest ograniczeniem wolności i nie daje warunków do krytyki.

Ostatni ze wspomnianych ruchów „Electric Yerevan” walczył o to, żeby ceny za energię elektryczną nie wzrosły o 7 dram. Ten ruch od razu stał się bardzo popularny, gdyż firma produkująca energię elektryczną jest rosyjska. Niektórzy to od razu przedstawiali jako Elektryczny Majdan i we wszystkich sieciach oraz mediach to było tak nazywane. Ten ruch był bardzo interesujący ze względu na swoją różnorodność. Brało w nim udział wiele różnych grup. Niektórzy śpiewali i słuchali tradycyjnej muzyki, a niektórzy rocka, gdzieś w innym miejscu coś innego. W każdym razie powstała sfera, w której mogły uczestniczyć nawet subkultury. Nie zabrakło też anarchistów. Pojawiła się więc kwestia wzajemnego poszanowania. W tym społecznym ruchu aktywiści nie chcieli jednak, żeby ruch został upartyjniowy, aby miał charakter polityczny, a jedynie socjalny. Anarchiści próbowali upolitycznić ten ruch, ale to się nie udało. Lecz uczestnictwo w tej akcji pozwoliło anarchistom dać się poznać, wielu bowiem pytało: kim oni są? Jak stwierdził inny respondent:

Kiedy zobaczyli nasze symbole byłem trochę zaniepokojony tym, co ludzie powiedzą. Ale około 20 procent osób wiedziało, o co chodzi i kim jesteśmy, reszta nie wiedziała i pytała, kim właśnie jesteśmy? Wówczas wchodziłem w dyskusje z ludźmi. Byli tacy, którzy twierdzili, że to jest bajka i nie dyskutowali. Starsze pokolenie mówiło: o czym wy gadacie, to jest komunizm, podobnie jak w czasach radzieckich. Nawiązywałem też z nimi rozmowę i pytałem się, czy Związek Radziecki był prawdziwym komunizmem, czy nie.

Można powiedzieć, że w ostatnich latach aktywność anarchistów i prezentowanie swoich symboli doprowadziło do tego, że są oni lepiej rozpoznawani. Warto jeszcze dodać, że w Armenii są też grupy anarchofeministek i anarchoekologów, które są reprezentowane przez nieliczne osoby. Z tego powodu współpracują z innymi grupami, aby zwiększyć siłę swojego oddziaływania. Na przykład anarchofeministki kooperują z liberalnymi feministkami.

Uwagi końcowe

Reasumując można powiedzieć, że anarchiści w ostatnich latach w Armenii byli bardzo aktywni w ruchach społecznych i protestach ulicznych, i łączyli się nie tylko z ruchami mającymi jasno wyrażone formy. Oni jako tacy nie organizują swoich protestów i działań. Ormiańscy anarchiści „podłączają się” niejako do ulicznych protestów albo społecznych ruchów i wykorzystują te publiczne sfery, żeby pokazywać siebie i zyskać rozgłos. Szczególnie łączą się z tymi grupami, które walczą przeciwko decyzjom podejmowanym przez władzę. Jednak warto zauważyć, że biorą udział w ruchach jako pomocnicy protestu-

jących i nie zgłaszają własnych żądań. Anarchiści chcą pokazywać, że jest taka „organizacja”, która walczy przeciwko władzy, a z drugiej strony pokazywać swoje kulturowe atrybuty. Społeczeństwo i aktywiści różnych ruchów poznają anarchistów, którzy w ostatnich latach od czasu do czasu przyłączają się do protestów ulicznych przy różnych okazjach jako grupa wspomagająca.

Trzeba zauważyć, że pole społecznych ruchów i inicjatyw pomaga anarchistom pojawiać się w sferach publicznych i reprezentować siebie i swoje atrybuty/symbole. Ich flagi teraz więc mają bardziej symboliczne znaczenie niż polityczne. Można powiedzieć, że anarchiści w Armenii odgrywają obecnie rolę kulturową, nie wpływając znacząco na życie polityczne. Ale zainteresowanie nimi w ostatnich latach jest bardzo duże, szczególnie wśród młodszego pokolenia, które w ich postawach widzi swoisty mistycyzm i heroizm.

Literatura

- Abrahamyan L., Shagoyan G. (2011/12), *From Carnival Civil Society toward a Real Civil Society: Democracy Trends in Post-Soviet Armenia*, „Anthropology & Archeology of Eurasia”, vol. 50, no. 3, s. 11-50.
- Andreasyan and Derlugyan (2015), *Fuel Protests in Armenia*, „New Left Review”, no. 95, s. 29-48.
- Arendt H. (1966), *The origins of Totalitarianism*, New York: Harcourt, Brace & World, Inc.
- Bauman Z. (1998), *On glocalization: or globalization for some, localization for someothers*, *Thesis Eleven* 54, s. 37-49.
- Berdahl D., Bunzl M., and Lampland M. (eds.) (2000), *Altering states: Ethnographies of Transition in Eastern Europe and the Former Soviet Union*, University of Michigan Press.
- Fitzpatrick Sh. (1999), *Everyday Stalinism: Ordinary life in extraordinary times: Soviet Russia in the 1930s*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Ishkhanian A. (2013), *Civil Society, development and environmental activism in Armenia, Yerevan*.
- Kuzio T. (2001), *Transition in Post Communist States: Triple or Quadruple*, in: *Politics*, no. 21 (3), s. 168-177.
- Offe C. (1991), *Capitalism by Democratic Design? Democratic Theory Facing the Triple Transition in East Central Europe*, „Social Research”, no. 58 (4), s. 865-892.
- Picles J and Smith A. (eds.) (1998), *Theorizing Transition: The Political Economy of Post-Communist Transformations*, London: Routledge.
- Tadevosyan A. (2013), *Civil activism and New technologies in Armenia, Yerevan*.

Nota biograficzna: Gor Ordyan ukończył Państwowy Uniwersytet w Erywaniu (Yerevan State University) w zakresie studiów kulturowych (Master in Cultural studies). Obecnie przygotowuje pracę doktorską. Jest członkiem Analytical Center on Globalization and Regional Cooperation (ACGRC). Interesuje się procesami transformacyjnymi w krajach postkomunistycznych. Jego zainteresowania dotyczą także procesów modernizacji w byłych republikach radzieckich oraz ruchów społecznych.
